ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 372.4.036
DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-2.3

Л. І. Магдисюк
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної та клінічної психології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Г. А. Козак
кандидат психологічних наук,
практичний психолог, викладач
ВСП «Волинський фаховий коледж Національного університету харчових технологій»

А. В. Аханова
викладач психології циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Т. М. Царик
викладач кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА, ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У статті висвітлено сучасний стан і проблеми сутності, структури та специфіки обдарованості дитини дошкільного віку, які розкривають особливості прояву, становлення та розвитку дитячої обдарованості в умовах функціонування сучасного закладу дошкільної освіти. У роботі здійснено теоретичний аналіз особливості прояву та становлення обдарованості в дітей дошкільного віку. Обґрунтовано, що види обдарованості проявляються у практичній діяльності; у пізнавальній діяльності; у художньо-естетичній діяльності; у комунікативній діяльності; у духовно-ціннісній діяльності.

Практична діяльність: ремесла, спортивна й організаційна обдарованість; пізнавальна діяльність: інтелектуальна обдарованість різних видів; художньо-естетична діяльність: хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча, музична обдарованість; комунікативна діяльність: лідерська й атрактивна обдарованість; духовно-ціннісна діяльність: обдарованість у створенні нових духовних цінностей і смислів служіння людям.

Виокремлено психологічні технології, технології навчання та розвитку обдарованості дошкільника, як-от: Технологія рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ), Г. Альтшуллер; нетрадиційні техніки малювання; авторська програма «Розвиток творчого мислення, уяви і мовлення дошкільників», С. Лелюх, Н. Хоменко, Т. Сидорчук; Технологія інтеграції освітніх завдань в освітньому процесі; Технологія психолого-педагогічного проєктування діяльності дітей (метод проєктів); Технологія музичного розвитку дітей Карла Орфа «Шульверк»; Технологія музейної педагогіки А. Ліхтварк, А. Рейхвен, Г. Фройденталь; театральна педагогіка; Технологія казкотерапії; Технологія авторської казки й інші

Ключові слова: *психологічні технології, компетентність, професійна підготовка, вихователь, технології розвитку обдарованості, види обдарованості, розумова обдарованість дошкільників, методи діагностики обдарованості, дитяча обдарованість, дитина дошкільного віку, творча особистість.*

Постановка проблеми. Усі діти обдаровані тією чи іншою мірою від природи, але задатки для розвитку здібностей у кожного свої. На розвиток дитини, крім задатків, впливають багато чинників, не можна виключати роль у цьому цінностей середовища, особливостей здоров'я дитини, матеріального достатку сім'ї та багато чого іншого. Ключ до розуміння обдарованості – норма, а не, наприклад, оцінки у школі. Хороша успішність – це лише один із показників здібностей дитини, але він не єдиний, видів обдарованості набагато більше. У сучасному світі технології – це факт життя, які

© Магдисюк Л. І., Козак Г. А., Аханова А. В., Царик Т. М., 2021

впливають майже на всі аспекти життя суспільства. Особливо це стосується обдарованих і талановитих дітей. Вони живуть за допомогою технологій – вдома й у школі, під час навчання та гри, самі або із друзями. Обдаровані діти мають більше доступу до диференційованого вмісту, ніж будь-коли раніше. Інтернет пропонує безліч вебсайтів, навчального вмісту, аудіо- та відеофайлів, інтернет-бібліотек, які надають можливості для навчання та диференціацію для обдарованих учнів. Діти можуть слідувати своїм особливим інтересам у музиці, мистецтві чи певній академічній галузі, виходити за рамки типового представлення предметів у класі, щоб розширити свої можливості відкриття та творчості.

Обдаровані діти, які використовують психологічні технології, більш упевнені в собі і частіше шукають вищі рівні складності та складніший зміст. Вони краще вирішують проблеми та мають вищий когнітивний розвиток. Вони також вивчають нові способи навчання. Одним із пріоритетних завдань закладу дошкільної освіти є розвиток творчої, креативної (обдарованої) особистості дитини.

Освіта обдарованих дітей є важливим завданням суспільства. Запропоновано численні концепції обдарованості. У більшості орієнтовані на академічні досягнення та вищий рівень інтелектуальних здібностей, виміряний IQ-тестами. Однак нині існує думка про розширення погляду на обдарованість з урахуванням багатьох аспектів когнітивного функціонування, творчості. Зокрема, психологи та педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, визнають, що творчість – це основне питання, а творче мислення – це часто більша частина обдарованих освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Законі «Про дошкільну освіту» (2001 р.) наголошується на вагомому значенні дошкільної освіти у формуванні особистості дитини, розвитку її креативності як базової якості особистості. Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.) передбачає перехід дошкільної освіти до креативних технологій виховання й навчання, модернізацію змісту дошкільної освіти шляхом забезпечення різнобічного розвитку дітей дошкільного віку відповідно до їхнім задаткам, нахилам, здібностям.

Науковці О. Антонова [1], І. Асаєва [2], Н. Брюханова [3], І. Гришина [4], М. Замелюк [3], Н. Завгородня [9], О. Кульчицька [10], Л. Морозова [11] й інші досліджували інтелектуальний, художній та духовний потенціал обдарованої особистості.

Загалом, аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема обдарованості набула статусу державно важливої в більшості країн, що привело до формування соціального запиту на її дослідження.

Мета статті. Головна мета роботи – проаналізувати психологічні технології та сучасні технології навчання обдарованих дітей.

Виклад основного матеріалу. Натепер найбільш актуальним є виявлення, розуміння особистісних особливостей, психологічна підтримка та педагогічний супровід обдарованої дитини. Необхідно допомогти дітям освоїти свій дар, зробити його надбанням своєї індивідуальності, бо їхні інтелектуальні та творчі досягнення мають не просто особистісний, а соціальний сенс.

Дитяча обдарованість – це феномен, який має міждисциплінарний характер [4, с. 12]. Зазвичай дитяча обдарованість виявляє себе через нервово-психічні, соціально-комунікативні функції, однак саме в педагогіці дитяча обдарованість розкривається в усій повноті та набуває умови для свого становлення. Маленька дитина дошкільного віку може за одну хвилину обговорити з вами теорію відносності Ейнштейна, але відмовляється їсти зелену квасолю або потребує допомоги в зав'язуванні взуття. Це пов'язано з тим, що інтелектуальний розвиток дитини йде набагато швидше, ніж фізичний, соціальний чи емоційний розвиток. Хоча це цілком нормально для надзвичайно обдарованої дитини, і часто спричиняє проблеми та виклики серед однолітків.

Аналіз літературних джерел говорить про те, що насправді немає загальноприйнятого визначення поняття «обдарований». Оскільки обдарованість у своєму найточнішому визначенні не обмежується інтелектуальним потенціалом, а може виявлятися в надзвичайних здібностях, креативному мисленні, конкретних академічних галузях, психомоторному функціонуванні або візуальному / виконавському мистецтві.

Глибоко обдаровані діти можуть буквально зрозуміти інтелектуально те, із чим вони не готові емоційно мати справу. Вони можуть побудувати складну історію із сюжетом та характеристикою, що є більш типовим для учня середньої школи, поки їм лише чотири роки, але не можуть ці історії записати.

Отже, дитина демонструє інтенсивні когнітивні, соціальні чи емоційні потреби, пов'язані з її розумом, що потребує оцінки.

Деякі надзвичайно обдаровані діти відчувають труднощі у створенні дружніх стосунків, оскільки їхня гра набагато складніша, ніж у більшості дітей. Інші мають виражену емоційну чи чуттєву чутливість або «люблять вчитися», що неможливо адекватно задовільнити в домашньому або дошкільному середовищі.

Освітня практика дозволяє виокремити такі технології розвитку обдарованості, як: Технологія рішення винахідницьких завдань (далі – ТРВЗ), Г. Альтшуллер; нетрадиційні техніки малювання; авторська програма «Розвиток творчого мислення, уяви і мовлення дошкільників» С. Лелюх, Н. Хоменко, Т. Сидорчук; Технологія інтеграції

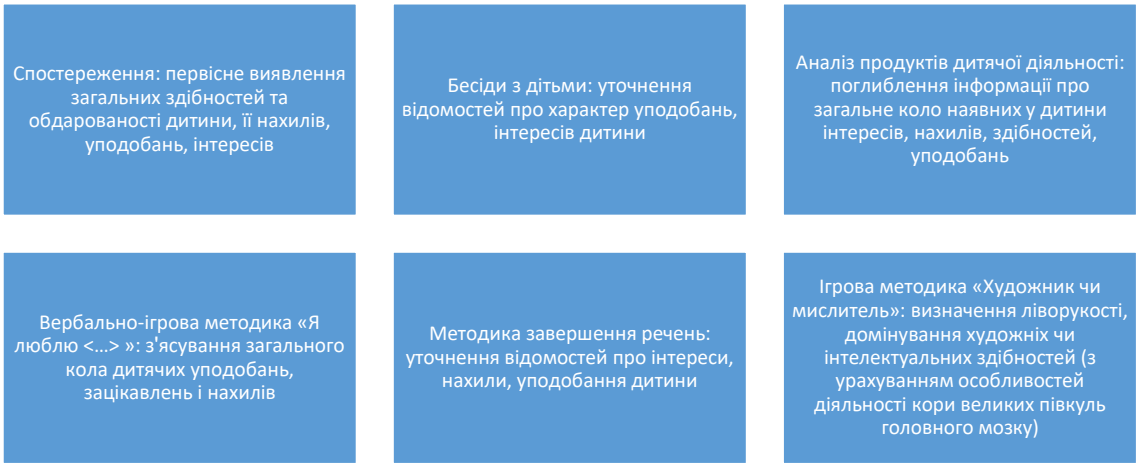

Рис. 1. Методи діагностики обдарованості [10]

Рис. 2. Види обдарованості [12, с. 125–139]

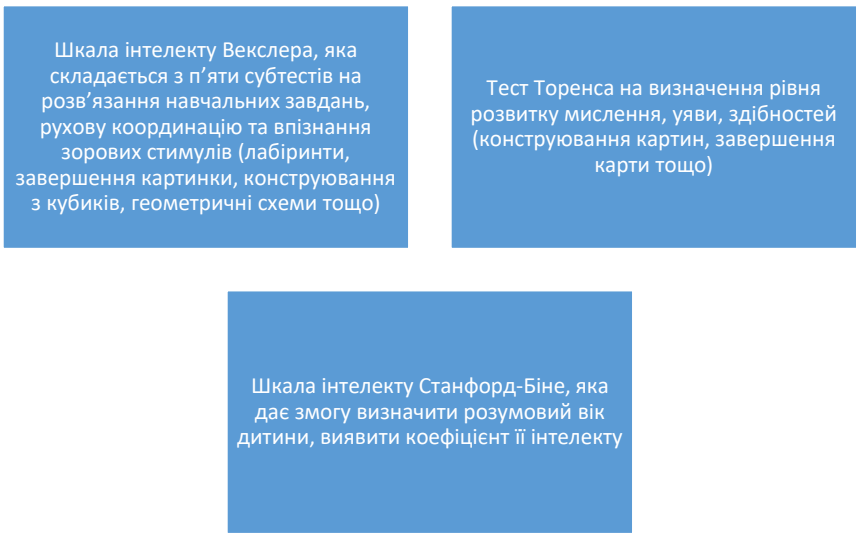

Рис. 3. Визначення розумової обдарованості дошкільників [12, с. 26–33]

освітніх завдань в освітньому процесі; Метод проєктів; Технологія музичного розвитку дітей Карла Орфа «Шульверк»; Технологія музейної педагогіки А. Ліхтварк, А. Рейхвен, Г. Фройденталь; театральна педагогіка; Технологія казкотерапії; Технологія авторської казки й інші [4].

Рис. 4. Середовище обдарованої дитини

Кожна з перелічених технологій, безумовно, становить систему для досягнення результату, має специфічний набір технологічних характеристик і процедур. В основі кожної з них лежить загальний компонент, що дозволяє реалізовувати освітній процес на принципах співпраці, діяльності та, відповідно, досягати сучасного результату освіти. Ідеться про метод групового навчання [4], спрямований на організацію спільної навчальної діяльності дітей дошкільного віку через об'єднання в малі групи.

Відомо, що групове навчання – це використання малих груп (3–7 осіб) в освітньому процесі, що передбачає організацію роботи з дітьми, яка впливає на розвиток мови, комунікативність, мислення, інтелект і веде до взаємного збагачення. Головна умова групової роботи полягає в тому, що безпосередня взаємодія дітей здійснюється паритетно, на партнерській основі. Це створює комфортні умови у спілкуванні для всіх, забезпечує взаєморозуміння між членами групи.

Можна виокремити такі ключові аспекти даного методу, що визначають його сучасну значущість і актуальність: у результаті спільної освітньої діяльності дітей один з одним розвиваються соціальна та комунікативна компетенції, набувається досвід взаємодії, взаємної відповідальності, співробітництва, причетності та співпереживання у спільній справі; зростає ефективність освітньої діяльності завдяки груповому ефекту.

Природно, що реалізація групового навчання передбачає спеціальну підготовку психолога, педагога, насамперед формування готовності до подолання труднощів, які можуть виникнути в реальному освітньому процесі.

Система контролю й оцінки групових досягнень відрізняється від традиційних способів оцінок індивідуальних навчальних результатів. Пропонуємо оціночний лист «Самооцінка участі на занятті», під час праці з таблицею дошкільник відзначає будь-яким символом показник, що відповідає його позиції за кожним критерієм. Даний діагностичний інструмент можна використовувати для оцінювання роботи як усієї групи, так і кожного учасника.

Багато в чому ефективність застосування технології роботи у групах залежить від вихователя. М. Боден у своїй статті «Творчість і знання» називає три чинники, здатні "nip creativity in the bud" – задушити творчість у зародку, «підірвати» у дітей упевненість у собі [7].

Нами було проведено дослідження, метою якого стало визначення рівня готовності майбутніх вихователів до роботи з обдарованими

Рис. 5. Організація групової роботи на занятті [4]

Таблиця 1

Самооцінка участі на занятті

Показник	Оцінка діяльності на занятті	Оцінка внутрішнього стану під час заняття
Нудно	Розчарувався 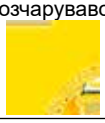	Сумний
Не цікаво	Не зрозумів	Тривожний
Не нове	Не відчув	Байдужий
Цікаво	Задумався	Схвильований
Пізнавально	Здивувався	Задоволений
Корисно	Загорівся	Позитивний
Продуктивно	Переконався	Оптимістичний
Перспективно	Зрозумів	Припіднятий
Ефективно	Вирішив	Енергійний

дошкільниками. Для цього студентам пропонувалося дати відповіді на питання спеціально для цього розробленого опитувальника, спрямованого на вивчення думки майбутніх вихователів про можливості та готовність вихователів здійснювати роботу з обдарованими дітьми дошкільного віку; про необхідність створення спеціалізованих освітніх закладів для обдарованих дітей. Опитування відбувалося у КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР. У дослідженні взяли участь 54 студенти третього курсу спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

У відповідях на питання стосовно кількості в сучасному закладі дошкільної освіти обдарованих дітей більшість з опитаних студентів зазначили таке:

Рис. 6. Результати опитаних респондентів

Думки респондентів щодо питання готовності вихователів працювати з обдарованими дітьми розподілилися таким чином:

Рис. 7. Результати опитаних респондентів

Відповіді респондентів на запитання «Чи потрібні для обдарованих дітей дошкільного віку спеціалізовані освітні заклади?» дозволили виявити суперечність між потенційною готовністю і бажанням вихователів працювати з обдарованими дітьми. Найвищий відсоток студентів, які впевнені, що для особливо обдарованих дітей потрібні спеціалізовані навчальні заклади (82%), респонденти, які вважають, що спеціалізовані навчальні заклади для обдарованих дітей не потрібні (18%), пропонують студійні форми навчання, окремі групи за спеціальними програмами, здійснення індивідуальної роботи та диференційоване оцінювання знань дітей дошкільного віку, які можуть бути здійсненими в освітньому процесі звичайного закладу дошкільної освіти.

Отже, у процесі обробки результатів дослідження нами було виявлено суперечності в думках та позиціях студентів третього курсу. По-перше, більшість респондентів уважають, що практично кожен вихователь може працювати з обдарованими дітьми. Проте висувають надто високі вимоги до вихователів, які мають працювати із цією категорією дітей. По-друге, більшість вихователів уважають, що спеціалізовані освітні заклади для обдарованих дітей необхідні, проте таких закладів створено надзвичайно мало.

На нашу думку, студенти просто не готові до роботи з обдарованими дітьми. Водночас ми підтримуємо позицію значної кількості психологів і педагогів, що обдарованою є кожна дитина, але кожна обдарована по-своєму. Більшість же студентів не готові враховувати у своїй діяльності обдарування кожної дитини. Через неспроможність вихователів роздивитися в дитині певні обдарування і допомогти реалізувати їх у практичній діяльності особистість часто не може правильно обрати життєвий шлях, що, зрештою, негативно позначається на науковому й інтелектуальному потенціалі держави загалом, на рівні її економічного та соціального розвитку. Адже обдарована дитина починається з обдарованого психолога, педагога, вихователя (інтелект загострюється інтелектом, характер виховується характером, особистість формується особистістю).

Аналіз результатів проведеного експерименту дозволяє стверджувати, що студенти за допомогою набутих знань навчаються виявляти індивідуальні особливості кожної особистості; опановують методики ідентифікації обдарованості; розробляють власні методики дослідження; проводять дискусії, бесіди; навчаються складати програми розвитку здібностей і обдарувань дітей, планувати відповідну роботу освітнього закладу; розв'язують педагогічні завдання; складають план бесіди для батьків; проєктують заходи, конкурси, презентації обдарованої особистості тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, обдарована дитина потребує креативного психолога, педагога, які спроможні створити сприятливе середовище для розвитку дитини, індивідуальну програму з урахуванням її особливостей / нахилів, інтересів.

Список використаної літератури:

1. Антонова О. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. За спеціальністю 012 «Дошкільна освіта». Житомир : Вид-во ЖДУ, 2007. 472 с.
2. Асаева И. Основные проблемы и направления развития профессиональной компетентности воспитателей дошкольных учреждений. *Современные проблемы науки и образования.* 2008. № 4. С. 36–41.
3. Брюханова Н. Підходи до розуміння компетентності та компетенції в освіті. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2007. № 4. С. 40–49.
4. Гришина И. К проблеме разработки концепции профессиональной компетентности педагога. *Дошкільна освіта.* 2005. № 2.
5. Замелюк М., Денис Н. Обдарована дитина: психолого-педагогічні основи виявлення та розвитку : навчально-методичний посібник. Луцьк : ФОП Байбула К.В., 2018. С. 11–34.
6. Замелюк М. Сучасний вихователь – креативна особистість. *Дошкільне виховання.* 2013. № 5. С. 13–15.
7. Замелюк М. Формування інтелектуально-творчої особистості майбутнього вихователя в контексті інноваційного розвитку освіти : теоретико-прикладні аспекти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи :* збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол. : Н. Побірченко (гол. ред.) та ін. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. Вип. 51. С. 116–120.
8. Замелюк М. Діагностика готовності майбутніх вихователів до професійно-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми. *Освіта та розвиток обдарованої особистості :* щомісячний науково-методичний журнал. 2015. № 5 (36). С. 38–42.
9. Завгородня Н. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2006. 22 с.
10. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості. *Обдарована дитина.* 2007. № 1. С. 39–42.
11. Морозова Л., Бондарев І. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. *Рідна школа.* 2003. № 5. С. 34–38.
12. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку. *Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді :* науково-методичний збірник / за заг. ред. І. Якухна, Л. Корінної. Житомир : ЖОІППО, 2008. С. 78–89.
13. Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованості дошкільників : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 9–10 квітня 2015 р., м. Київ. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. С. 26–33, 125–139.

Magdisyuk L., Kozak G., Akhanova A., Tsaryk T. Psychological technologies and modern technologies of education in the work of a psychologist, teacher with gifted children

The article highlights the current state and problems of the essence, structure and specifics of gifted preschool children, which reveal the features of the manifestation, formation and development of gifted children in the functioning of a modern preschool institution. The theoretical analysis of the peculiarities of the manifestation and formation of giftedness in preschool children is carried out in the work. It is substantiated that the types of giftedness are manifested in practical activities; in cognitive activity; in artistic and aesthetic activities; in communicative activity; in spiritual and value activities.

In particular, practical activities: crafts, sports and organizational talent; cognitive activity: intellectual talent of different types; artistic and aesthetic activities: choreographic, stage, literary and poetic, visual, musical talent; communicative activity: leadership and attractive talent; spiritual and value activities: talent in creating new spiritual values and meanings of service to people.

Psychological technologies, technologies of training and development of giftedness of the preschooler are allocated: G. Altshuller Technology of the decision of inventive tasks (TRVZ); non-traditional drawing techniques; author's program "Development of creative thinking, imagination and speech of preschoolers" S. Lelyukh, N. Khomenko, T. Sidorchuk; Technology of integration of educational tasks in the educational process; Technology of psychological and pedagogical design of children's activities (project method); Technology of musical development of Karl Orff's children "Shulverk"; Technology of museum pedagogy A. Lichtwark, A. Reichven, G. Freudenthal; theatrical pedagogy; Technology of fairy tale therapy; Technology of the author's fairy tale, etc.

Key words: *psychological technologies, competence, professional training, educator, technologies of giftedness development, types of giftedness, mental giftedness of preschoolers, methods of giftedness diagnostics, children's giftedness, preschool child, creative personality.*